

לעילוי נשמת

ה"ר יוסף וולף ז"ל ב"ר ברוך מנדל הי"ד ת.נ.צ.ב.ה.

מאורות הדף היומי

עלון שבועי ללומדי "הדף היומי"

זכרון עולם
האשה
החשובה
רודפת צדקה וחסד
מרת
ורדה שניצר
ע"ה
ב"ר מאיר ד"ל
ת.נ.צ.ב.ה.

י"ד ע"י ביהמ"ד למגנדי שיעור "דף היומי" בראשות הגר"ח ד קובלסקי שליט"א וע"י קרן ברכה וחומי זיסר
בס"ד, ח' טבת תשס"ו עירובין צ"ה-ק"א גליון מס' 346

- ♦ להתיר ולקשור את התפילין בכל יום
- ♦ תפילין דרבינו תם - כך צריך להניח
- ♦ מדוע תפילין דר"ת אינו "בל תגרע"?
- ♦ מותר ללוש כובע בשבת קודש?

השבוע בגליון

- ♦ מצוות צריכות כוונה
- ♦ מתי חז"ל גזרו שהמצווה לא תתקיים
- ♦ שני סוגי תקנות חכמים
- ♦ מה המקור ל"מצוות צריכות כוונה"?

דף צה/ב במצוות צריכות כוונה קמפיילג

מצוות צריכות כוונה

גמרתנו עוסקת במחלוקת המפורסמת, אם "מצוות צריכות כוונה", אם לאו. כלומר, המקיים מצווה בלא כוונה, היצא ידי חובת המצווה, או שעליו לכוון כי לשם מצווה הוא עושה, כדי שמעשהו יעלה לו למצווה. להלכה נפסק (נע"י "שולחן ערוך" או"ח סי' ס' סעי' ד' וב"משנה ברורה" שם ס"ק י'), כי מצוות צריכות כוונה לחומרא, היינו: מי שקיים מצווה בלא כוונה - יקיימה שוב אך בלא ברכה, שמא כבר עלתה לו המצווה ונע"י "משנה ברורה" שם, וב"ביאור הלכה" ד"ה "וכן הלכה", בדין עשיית מצוות בסתמא, ועיי"ש עוד בביה"ל ד"ה "וי"א" במצוות אכילה אם מעכב הכוונה.

"מאין הוציאו חז"ל דבר זה?": בין גדולי האחרונים קיים נידון מהותי, אם "מצוות צריכות כוונה" מן התורה או מדרבנן. יש המצדדים, כי מן התורה מצוות אינן צריכות כוונה וחכמים הם שהזקיקו כוונה בעת קיום המצווה. בעל "אמרי בינה" (או"ח סי' י"ד) מייחד לכך סימן בספרו ובכותרתו כתב: "יש לחקור, בהא דקיימא לן מצוות צריכות כוונה לצאת בעשיית המצווה מאין הוציאו חז"ל דבר זה".

אין תוספת ללא בסיס: לכאורה, קיימת הוכחה מוצקה בסוגייתנו לכך, שהשיטה הסוברת כי "מצוות צריכות כוונה" גורסת, כי כך הוא דין התורה. שהנה, בגמרתנו אומר רבן שמעון בן גמליאל, שאדם הלוש שני זוגות תפילין אינו עובר על איסור "בל תוסיף", אם אינו מתכוון לצאת ידי חובת המצווה. כלומר, מאחר שרבן שמעון בן גמליאל סובר ש"מצוות צריכות כוונה", יהודי המניח את התפילין ואינו מתכוון לצאת ידי חובה, לא עשה ולא כלום ומשכך, גם לא עבר על "בל תוסיף", שהרי אם אין מצווה, אין הוספה. מוכח, כי דין "מצוות צריכות כוונה", הוא מן התורה, שאם הוא מדרבנן בלבד, כיצד יתכן שאדם זה לא עבר על איסור "בל תוסיף"; הרי מן התורה הוא מקיים מצוות הנחת תפילין ובהנחת שני זוגות הוא עובר על "בל תוסיף".

חז"ל גזרו שהמצווה לא תתקיים: אולם, בעל "אמרי בינה" (או"ח סי' י"ד) דוחה הוכחה זו, תוך שהוא מצטט את בעלי התוספות (סוכה ג/א) הקובעים, כי כאשר רבן גזרו לבלתי עשות מצווה באופן מסויים, הם גזרו בכך, שקיום המצווה באופן שאינו על פי תקנת חכמים, אינו נחשב מעשה מצווה אף מן התורה. וכגון, חז"ל קבעו, שלא יישב אדם כשראשו ורובו בסוכה ושולחנו בתוך הבית, שמא יגרר אחר שולחנו אל תוך הבית. מעתה, אדם המנסה לקיים כך מצוות סוכה, לא צלח בידו הדבר, הוא לא קיים מצווה סוכה כלל. כך גם כאשר קבעו חכמים כי "מצוות צריכות כוונה", מעתה אין אפשרות לקיים מצווה ללא כוונה.

שני סוגי תקנות חכמים: בעל ה"שדי חמד" (מערכה מ' כלל ס"א ד"ה "וראית") מתייחס להוכחה זו מדברי בעלי התוספות ודוחה אותה תוך הצבת חילוק בין המקרים. כאשר חכמים קבעו סייג שמטרתו למנוע מצב בו לא תקויים מצוות התורה, אכן תקנתם קובעת, כי אם לא תתקיים המצווה כדבריהם, לא תתקיים כלל. כלומר, היהודי היושב ראשו ורובו בסוכה, עלול לא לקיים את המצווה אם יגרר לתוך הבית. במקרה זה, כאשר חכמים תקנו שלא יעשה כן, תקנתם טומנת בחובה גם עיקור אפשרות קיום מצוות התורה שלא על פי דבריהם, כדי שלא יבוא לידי מכשול. שונה הוא הדבר בתקנת חכמים ש"מצוות צריכות כוונה". הם לא באו למנוע אפשרות שהמצווה לא תתקיים כלל, אלא ביקשו להוסיף מעלה באופן קיום המצוות. בתקנה מסוג זה לא נכללה קביעה, כי אי קיום המצווה בתבנית שהורו חכמים תגרום לכך שהמצווה לא תתקיים כלל.

מכנסיים לצדקה

הרב אשר לבי שליט"א, מטובי מגידי שיעור הדף היומי של "מאורות הדף היומי", חזר יום אחד משיעורו הלום הפתעה, כשחיוך רחב נסך על פניו. ידע, ידעתי, סיפר, כי הדף היומי משפיע, חודר ומעצב את תודעתם ואישיותם של הלומדים, אך אני עצמי לא האמנתי כמה עמוק חודרים הדברים ומחלחלים, עד אשר אחד המשתתפים בשיעור סיפר היום את המעשה הבא.

יהודי זה עדיין אינו שומר תורה ומצוות באופן מלא. **ניתן** לומר, כי אלמלא היה, הוא או הוריו, עולה מארץ מכורתו לארץ ישראל, היה היום יהודי טאמון לה' ולתורתו. אולם, כרבים אחרים, אשר נותקו מן המסורת המפוארת עליה חונכו דורות ישרים, הוא גדל כ"מסורתי"; ריחות של יהדות, גם של תבשילי חג, המשמשים בעירובייה במתכונת עליוזה המשבשת את המהות האמיתית.

שמעו של שיעור הדף היומי הגיע גם לאוזניו, מאן דהוא שכנעו והוא החליט להצטרף. **הרקע** שלו בענייני יהדות ובענייני הלכה, יכול להיות רחב יותר מכפי שהוא היום, אם נתבטא בעדינות. משכך, ככל שהעמקנו בסוגיות של מסכת עירובין, הייתי מבטל לעברו פעמים רבות במהלך השיעור, ותוהו ביני לבין עצמי: "ישכר עמל התורה יש לו, אך מה מן הלימוד נקלט אצלו, אלו חלקים הוא מבין ומפנים", שהרי מדובר בסוגיות לא פשוטות.

והנה, היום, באמצע השיעור, קם היהודי, ביקש את רשות הדיבור, כחכח בגרונו בהתרגשות ושח מעשה שאירע לו בשבת קודש.

יהודי זה נוהג לרוץ ריצת בוקר בכל יום, "בשביל הבריאות". לעת עתה, הוא אינו מדלג על נוהגו זה, גם ביום שבת קודש. וכך, מצא עצמו מיודענו מניע נמרצות את כל אבריו גופו בשוליו של כביש גהה - ז'בוטינסקי שבגוש דן.

יתוך כדי מהלך הריצה הרגשתי, כי בכיסי שוכן דבר מה מקרקש ומצלצל. כבוד הרב יודע, אני לא יכול להפסיק לרוץ. תוך כדי הריצה בדקתי ומצאתי לחרדתי העצומה, שבתוך כיסי המכנסיים שלי יש מטבעות שנתתי לצדקה, ושכחתי בכיסי... אמצ שלי, נוהח עדן, אמרה לי, שכאשר יש לי מטבעות קטנים, אתן אותם לצדקה, ככה, להרוויח כן עדן, והנה, אני פה בכביש 'זבוטינסקי', יום שבת בבוקר עם צדקה בכיסי.

מה אמר לך כבוד הרב, נחודתי. זכרתי שלמדנו בשיעור עם הרב, שבמקום שאין עירוב אסור לטלטל! מצד בדים שלובשים - מותר אבל הפצים - אסור. מצד שני לא הייתי מסוגל להשליך ממני והלאה סכף של

לעילוי נשמת

ה"ר שאול חרמץ ז"ל

ב"ר אברהם דוד ע"ה נלב"ע י"ב טבת תשל"ה

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י בני המשפחה שיחיו

לעילוי נשמת

מרת צביה גרינברגר-צימרמן ע"ה

בת הר"ר נתן שלום ז"ל נלב"ע י"א טבת

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצחה ע"י בתה, חתנה ונכדיה, משפ' סנדוביץ-בלגיה

הלכה למעשה הכריע ה"ביאור הלכה" (שם ד"ה "וי"א"), כי דין זה מן התורה הוא [עיי"ש ראייתו מהגמרא, ושכ"כ הרשב"ם והן הכריעו גדולי האחרונים, ועיי"ש "שדי חמד" שם ד"ה "ומכל מקום"].

מה המקור ל"מצוות צריכות כוונה"?: עתה ראוי לברר, מצוות צריכות כוונה - מן התורה, היכן המקור לכך?

ובכן, בעל "קרן אורה" (בהקדמה למסכת זבחים) מצדד, כי סברה היא; העושה מעשה מצווה אך אינו מתכוון לעשיית מצווה, הרי הוא כ"מתעסק" ולא "עושה" ואינו יוצא ידי חובה [כפי שאם לא התכוון למעשה תקיעת שופר כלל, אלא החזיק שופר בפיו ובמקרה התרחשה תקיעה, לא יצא ידי חובה, ראה ראש השנה כחב, כמו כן, למ"ד מצוות צריכות כוונה, אין צורת מעשה ללא כוונה לקיים מצוות הבורא, וראה רש"י ראש השנה שם ד"ה "ומהו"].

אולם, אחרונים רבים נוקטים, כי כלל זה נלמד מן הפסוק, ביניהם בעל "אמרי בינה" הכותב, שלומדים זאת מן הפסוק (דברים יא/ג) "ולעבדו בכל לבבכם". ה"שדי חמד" (שם) מצטט פסוקים נוספים; "היום הזה ה' אלוֹקֵיךְ מצוֹן לעֲשׂוֹת" (דברים כו/טז), "ושמרת ועשית אותם בכל לבבך ובכל נפשך" (דברים כו/טז).

דף צ"א וליענבינהו מיענב אמר רב חסדא זאת אומרת עניבה פסולה בתפילין

קשר של תפילין

נידון מעניין ומעשי התפתח בין גדולי האחרונים, האם אדם השואל תפילין מחבירו ומשנה את הקשר שברצועות התפילין יצא ידי חובה. לדעת הגאון בעל "אבני נזר" זצ"ל - לא יצא ידי חובה!

להתיר ולקשור את התפילין בכל יום: נידון זה צמח מתוך מחלוקת יסודית בין גדולי הראשונים; לדעת רבינו אליהו, את קשר התפילין יש להתיר בכל יום ולקשור מחדש, שהרי נאמר (דברים ו/ח) "וקשרתם לאות". רבינו תם חולק וסובר, כי אין צורך לעשות כן, ואת שיטת רבינו אליהו הוא דוחה באמצעות הוכחה מגמרתנו, כלהלן.

גמרתנו דנה לגבי אדם המוצא בשבת קודש תפילין המונחות בבזיון ברשות הרבים. ליטלם בידו ולטלטלם למקום שמור אינו רשאי, שהרי אסור לטלטל ברשות הרבים ואסור להעביר חפץ מרשות הרבים לרשות היחיד. הפתרון המתבקש הוא, להניחם עליו, כמו בעת התפילה, או אז התפילין נחשבות מלבוש המותר בטלטול.

ברם, מה יעשה אדם שמצא תפילין חדשות שטרם נקשרו רצועותיהם. רבי יהודה סובר, כי מאחר שאינם כשרים למצוות הנחת תפילין אין לטלטלם, ואילו לקשור כעת בשבת את רצועותיהם אין להעלות על הדעת, שהרי אחת מלי"ט המלאכות האסורות בשבת, היא מלאכת "קושר".

רבינו תם טוען, כי גמרא זו מהווה הוכחה נגד שיטת רבינו אליהו הסובר, כי יש צורך לקשור את התפילין מחדש בכל יום. לפי שיטת רבינו אליהו, קשר התפילין אינו נחשב "קשר של קיימא", שהרי הוא מיועד להפתח, אם כן, מדוע אומרת הגמרא, כי קיים איסור לקשור אותו בשבת? הרי קשר זה אינו "קשר של קיימא". מוכח, אומר רבינו תם, כי קשר התפילין אינו מיועד להתרה בכל יום, ולפיכך, מחשיבו רבי יהודה כ"קשר של קיימא".

ראייה איתנה זו דוחה ה"מרדכי" (הגהות מרדכי חולין פ"א) בטענה צדדית. אמת, מפאת אופיו של קשר התפילין, הנפתח מחדש בכל יום לשיטת רבינו אליהו, ראוי היה שלא להגדירו כ"קשר של קיימא", אך תורתנו הקדושה היא המייחדת קשר זה ומכנה אותו קשר באומרה "וקשרתם"; בכך היא מעניקה לו מעמד של קשר, ומשכך אסור לקושרו בשבת. אין, איפוא, הוכחה מגמרתנו נגד שיטת רבינו אליהו. ומכאן לנידוננו.

האם לשיטת רבינו תם, קשר תפילין שנעשה על מנת להתירו מיד לאחר מכן, כשר הוא אם לאו. כלומר, לדעת רבינו אליהו נוכחנו לדעת, כי שונה דינם של התפילין, שאף על פי שקשרם קשר שאינו של קיימא, הגדירתו התורה "קשר". אולם, רבינו תם ודאי אינו מודה לחידוש זה, והוא סובר, אם כן, שכאשר התורה הורתה "וקשרתם", ציוותה בכך שיש לעשות קשר הגון, בר קיימא.

שאלה זו נוגעת באופן מעשי, לאדם השואל תפילין מחבירו, וכדי ללבושם עליו להתיר את הקשר ולקושרו מחדש, מפני שקוטר ראשו אינו זהה לקוטר ראש חבירו. חבירו הרי ישנה מיד לאחר מכן את הקשר החדש ויחזירו למצבו הקודם, הרי לנו "קשר שאינו של קיימא".

ובכן, בעל ה"אבני נזר" (שו"ת, או"ח סי' קפ"ג) אכן נוקט, כי לדעת רבינו תם, השואל תפילין מחבירו ומשנה את הקשר, אינו יוצא ידי חובה "ומצווה לפרסם הדבר"!

יש לציין, כי סברתו של ה"אבני נזר" מבוססת על כך, שהעושה בשבת קשר חזק, הראוי להתחייב עליו משום "קושר", אלא שעשהו על דעת להתירו, אינו חייב חטאת, ולפיכך הסיק, כי עשיית קשר מסוג זה אינה חשובה כ"קשר" ואף לתפילין אינה ראוייה.

אכן, זו דעת ה"ט"ז (ריש סי' קי"ז), ברם, ה"ביאור הלכה" האריך להוכיח, כי קשר שדרך העולם להשאירו על כנו לאורך זמן, נחשב לעולם "קשר של קיימא", גם אם אדם כל שהוא החליט כי כעת הוא עושה קשר זה מתוך מחשבה להתירו, והעושה כן בשבת עובר על איסור תורה. לאור דבריו, אף השואל תפילין מחבירו וקושרו

צדקה. אוי לי ואוי לשמתי, צדקה!! לורוק!! תוך כדי המחשבות שלי, כבוד הרב, אני עומד על המקום, אבל ממשיך לעשות ככה עם הרגליים, אתה יודע, אי אפשר להפסיק באמצע הריצה, וכך אני עומד על המקום בכביש זיבטונסקי, ורץ עם הרגליים לשום מקום. בכיס שלי כסף של צדקה. מצד אחד אין עירוב, מצד שני יש לי צדקה בכיס.

פנאום נזכרתי עוד דבר שלמדנו בשיעור. הרב אמר, שאיסור הטלטול הוא למרחק של ארבע אמות, אבל אם מטלטלים פחות מארבע אמות, זה בסדר. ואז, כבוד הרב, התחלתי לרוץ כמו תרגולות, שתי פסיעות, עוצר. שתי פסיעות, עוצר. עד היום השכנים שלי לא מתאפקים ושואלים אותי, "דודו, מה קרה לך אז, נתפס לך השריר?", אבל אני לא עניתי להם, מה הם מבינים... ככה קיפצתי הביתה, החלפתי מכנסיים, ואת מכנסי הריצה עם הכסף של הצדקה, הכל יחד, הכנסתי לתוך קופת הצדקה... שלא תהיה בעיה... " מי כעמד ישראל.

בעזרת ה', לא יארך היום ויהודי זה יידע, כי היה עליו להלך בתוך ד' אמות ותוך כדי כך להוציא את הכסף בשינוי. הוא גם יידע כי מטבעות של צדקה ניתן להמיר. הוא יוסיף לדעת כי אומנם מדין תורה איסור הטלטול הוא ארבע אמות, אך חכמים תקנו ואסרו טלטול גם של פחות מארבע אמות.

(אמנם, המוצא בכיסו חפץ יקר ערך וחושש להפסידו לאחר שהניחו בשינוי, התיירו חכמים להוליכו פחות מדי אמות, היינו להניחו בכל פחות מדי אמות או לפחות לעמוד מעט כדי להפסיק בכל פחות מדי אמות - עיין פרטי הלכה זו ב"שמירת שבת כהלכתה" פרק י"ח הערה נ"ב).

זאת ועוד, היה עליו לעיין בהלכות "מוקצה", מה דינן של המכנסיים, ההפכו לבסיס לדבר האסור? (ראה שמירת שבת כהלכתה פרק כ"ה הערה ע"ב). הוא גם יידע כי עליו ללכת לרב לשאול אם ריצת הבוקר בשבת מותרת (ראה "משנה ברורה" סימן שי"א סי"ק ז').

נכון, הוא יידע זאת בעתיד. **אבל** עלינו לשים לב מה הוא יודע היום לעומת מה שידע לפני שנה! אז לבטח היה רץ בשמחה עם כסף הצדקה, שמח וטוב לב על שילוב הריצה המענגת כשכסף של צדקה בכיסו. **היום** הוא כבר יודע, עירוב, טלטול, ד' אמות.

הדף היומי. **איני** בטוח שרבי מאיר שפירא זצ"ל חשב על יהודים מסוג זה בעת שעמד על בימת הכנסיה הגדולה של אגודת ישראל וחולל את מהפכת "הדף היומי". אך אין כל פסוק, כי אם היה מעלה בדעתו, שיוס יבוא והדף היומי יחלחל לכל רבדי העם על כל שכבותיו, לבטח היה מכוין פעמיים על "הדף היומי"...

אם תרצו, זו סיבה נוספת לתנופה הרבה הפוקדת בימים אלה את לומדי הדף היומי, לקראת הכנס הגדול לעידוד לימוד ההלכה. **העובדה** כי לימוד הדף היומי חודר ומחלחל לכל פינה ומישרש תודעה יהודית ומושגים הלכתיים בציבורים ובאנשים שאלמלא הדף היומי... מעודדת ומחיית, לצרף את לימוד ההלכה אל לימוד הדף היומי, כדי שיוזכו לומדי הדף היומי לחזור בכל יום לביטח, כשבאמתחתם הראיה מעשית נוספת מהר סיני כיצד לנהוג בחיי היום יום.

..... המעוניין לזכות את הרבים בסיפור מעניין, או בעובדה מרתקת, שניתן ללמוד ממנה מוסר השכל, מוזמן לפנות למערכת מאורות הדף היומי, ואנו נפרסם זאת בע"ה בטור זה. כתובתנו: ת.ד. 471 ברק פוסט: 93-67-03 mendelson@meorot.com

בברכת התורה העורך

לשונות התלמוד

דף ק/ב

מאי קראה - מה מקראו של דין זה. **כאשר** אמר חכם דין ואין לו עיקר מן התורה ומצא חברו החכם סמך רומז לדין זה מהתורה, אזי הוא אומר בלשון שאלה ותשובה; "מאי קראה? ..."; אם רצונך לדעת על איזה פסוק ניתן לסמוך חידוש דין זה, הרי זה מקראו (הרמב"ן בהשגותיו על ספר המצוות להרמב"ם, העיקר הראשון סוף ד"ה "יורט", ועיי"ש יעיר אוון אות מי סי' נ"ו). **בי"ח** מלאכי" (אות מי' סי' הסיף), כי דין דרבנן שיש לו סמך מן התורה, חמור יותר מדין דרבנן שאין לו סמך מן התורה (עיי' תוס' עירובין לא).

שעמד אדיר לכבודה של תורה

ט"ו טבת תשס"ו

אופקים

תרשיש - 10 הרב אמיתי חזן

אחוזת ברכפלד

ר' עקיבא/16 ק"ב - משפחת זמל/052-7614593

אילת

לוס אנג'לס - 1145 הרב חיים פרץ

אלעד

יהודה הנשיא - 76 משפ' קאופמן/03-9170626

אשדוד

מאורות הדף היומי: רבא 2 טל/08-8675902

בית הכנסת קהל חסידים - הרב הרבסט

רובע ג בית מדרש בעלז - הרב הרבסט

בית שמש

ר' עקיבא/4 א - משפ' קינסטליך/02-9996563

ביתר עילית

כף החיים - 17/5 משפ' קארו טל/02-5725980

בני ברק

מאורות הדף היומי: וגמן 1 טל/03-6164725

אהבת שלום - 16 הגפן לבית היהודי/03-6780560

ר' עקיבא - 68 מקור הספרים טל/03-6162015

ר' עקיבא - 152 מקור הספרים/03-5782442

כהנמן - 64 מקור הספרים/03-578-1802

ירושלים 20 ב - משפ' קובלסקי/03-6160657

ירושלים:

מאורות הדף היומי: שרי ישראל/02-5003882

מלכי ישראל - 5 גל פז

רבנים - 27/24 משפחת מילר טל/02-5385514

החידא - 20 משפחת זלניק טל/02-6411048

שאולזון - 4 משפחת גרליץ טל/02-6519614

ס. מורחבת - 138/41 משפ' אביטון/02-5725980

דרוק - 50 משפ' זיכרמן טל/02-5711525

נתניבות

נחלת שלמה - 3/6 הרב שמחה שברין

נתניה

שרעבי - 14 משפ' אהרן - בשעות הערב

פתח תקוה

איכילוב - 4 ספרי"ה המשכיל טל/03-9319212

צפת

צהל - 4 משפ' הכהן עדני

קריית גת

רמת דוד - 77/16 הרב אברהם גולדשמיט

קריית ספר

אור החיים - 7 מגן ועד ספר טל/08-9745566

ראשון לציון

מרגולין 21 ר' רפאל נפתלי טל/050-9454321

רכסים

מאורות הדף היומי: רח' הסביון/04-9040949

רעננה

אחווה - 68 ספרי בריל טל/09-7601882

תל אביב

יד המעביר 1 ב - משפ' הורביץ טל/03-6492446

כרטיסים חינם למגילי שיעורים ובי"ב
במשרדי "מאורות" בלבד

את הרצועות לשעה קלה, עשה קשר טוב כדת וכדין, וקיים מצוות תפילין גם לשיטת רבינו תם.

זאת ועוד, הגאון רבי שמואל ראטה זצ"ל, רבם של חסידי בעלזא בבני ברק, הציע ללמד זכות על כך שאין נוהגים כפסקו של ה"אבני נזר", כי דבריו מתייחסים לקשר שהותר לחלוטין ונקשר מחדש, אך מנהג העולם לרופף מעט את הקשר, למתוח את הרצועות לכיוון הרצוי ולהדק מחדש את הקשר. באופן זה, אין הקשר החדש נחשב "קשר שאינו של קיימא", מפני שלא יסתרוהו, אלא ישנו מעט את מיקומו (עיי' שו"ת "שבט הלוי" ח"ה סי' ד', ועיי' שם עוד).

דף ק/א

תפילין דרבינו תם - כך צריך להניח

רבים נוהגים בזמנינו להניח תפילין של רבינו תם לאחר שהניחו תפילין של רש"י (עיי' "שולחן ערוך" או"ח סי' ל"ד), ובעיקר מקובל הדבר בקרב רבים מבני עדות המזרח וקהילות החסידים. כפי שפירטנו בהרחבה בעבר (גליון 233 מנחות לד/ב מאמר "תפילין דרבינו תם - המחלוקת, השיטות הנוספות, ההוכחות והדחיות), רש"י ורבינו תם נחלקו לגבי אופן סדר ארבעת הפרשיות הנתונות בתפילין של ראש. בעוד בתפילין של רש"י הסדר הוא "קדש", "והיה כי יביאך", "שמע", "והיה אם שמע", הרי שבתפילין של רבינו תם הסדר הוא "קדש", "והיה כי יביאך", "והיה אם שמע", "שמע".

להלכה נפסק העיקר כדעת רש"י וכן דעת הרמב"ם, אך כתב ה"שולחן ערוך" (שם סעי' ב-ג), כי ירא שמים ומפורסם בחסידות יחשוש לחומרא לדעת רבינו תם ויניח את שניהם.

בעל ה"משנה ברורה" מייחד מאמר ארוך לאופן הנחת תפילין דרבינו תם, תוך שהוא מסתייע בסוגייתנו להוכחת טענתו ("ביאור הלכה" סי' ל"ד ד"ה "ניחא").

מדוע תפילין דר"ת אינו "בל תגרע"? השאלה הראשונה שכל מניח תפילין דרבינו תם שואל את עצמו היא, מדוע הנחת תפילין זו אינה נחשבת כעבירה על איסור "בל תגרע", עליו אנו למדים בסוגייתנו. איסור "בל תגרע" קובע, כי אין לקיים מצווה באופן חסר, וכגון, המניח תפילין בהם שלש פרשיות בלבד, במקום הארבע הדרושות, עובר על איסור "בל תגרע", שהוא מגרע ממצוות התורה. מעתה, לכאורה, המניח תפילין דרבינו תם, אשר לדעת רש"י פסולים הם, עובר על "בל תגרע"! מאחר שה"שולחן ערוך" (שם סעי' ב') פסק, כי "ירא שמים יניחם בלא ברכה", ברור כי אין איסור בדבר, אך יש לברר מדוע.

ובכן, ה"משנה ברורה" (סי"ק י"ג) כותב, כי על מניח תפילין דרבינו תם להזהר ביותר להתכוון בעת הנחתם שאינו מניחם אלא מפני הספק. אכן, אם יתכוון בעת ההנחה, שברצונו לקיים מצוות תפילין יעבור באיסור "בל תגרע". לא זו בלבד, אלא שגם המניח את התפילין בלא מחשבה כלל, יעבור גם אז באיסור "בל תגרע" [כפי שנאמר בגמרא (ראש השנה כז/ב), לגבי איסור "בל תוסיף"].

לאחר מכן, מבסס ה"ביאור הלכה" את דבריו.

לכאורה, ניתן היה לומר, כי יש לחלק בין המקרים; אדם המניח תפילין שיש בהם שלש פרשיות כסדר, אלא שחסרים הם פרשיה אחת, הרי הוא עובר על "בל תגרע", שמגרע מן הדרוש. אולם, המערבב את סדר הפרשיות שלא כפי הדין, גורם לכך שהתפילין אינם נחשבים כתפילין כלל, ואי אפשר להכלילן ב"בל תגרע", מפני ש"בל תגרע" הוא העושה את המצווה בגירעון, ואילו זה אינו עושה אותה כלל.

אולם, הוא דוחה חילוק זה מכל וכל, מפני שאין כל ספק, שגם תפילין שיש בהם שלש פרשיות בלבד אינם נחשבים תפילין כלל ועיקר (עיי' מנחות כח/א), ואם המניחם עובר על "בל תגרע", ברור שגם המניח תפילין שבהם ארבע פרשיות שאינן סדורות כדן, עובר על "בל תגרע".

ה"ביאור הלכה" ממשיך וכותב, כי אם יטען הטוען, כי ניתן לחלק בין המקרים בסברה הפוכה; תפילין שיש בהם שלש פרשיות בלבד, אכן "מגורעות" הם, חסרות פרשיה אחת. ברם, מניין לנו, כי תפילין הכוללות בתוכם את כל המרכיבים הדרושים למצווה, אלא שאינם מסודרים לפי סדר, כלולים ב"בל תגרע"?

ובכן, תחילה מסביר ה"ביאור הלכה" כי אין זה נכון. פרשה שאינה במקומה, כאילו איננה. זאת ועוד, בגמרתנו מובאת דוגמא לאיסור בל תגרע, של כהן שעסק בעבודת זריקת דם הקרבן על המזבח; עיתים, שעבודת הזריקה כוללת ארבע "מתנות", נתינות, על גבי המזבח, וכהן שביצע שלש מתנות בלבד, עבר על איסור "בל תגרע", שהרי גרע ממצוות התורה.

והנה, הלכה מפורשת היא (עיי' זבחים לז/ב), כי גם קרבן שנוזק דמו פעם אחת חלף ארבע הפעמים הדרושות, כשר בדיעבד ואינו נפסל. מאחר שהגמרא מכנה מעשה זה, בו נגרע מעשה "לכתחילה", שאינו פוגם בעצם קיום המצווה, כאיסור "בל תגרע", קל וחומר שקיום מצווה באופן שאינה כשרה אף בדיעבד, הרי הוא בכלל "בל תגרע" [ועיי' מה שהביא עוד ממש"כ הרמב"ם בספר המצוות].

ה"חפץ חיים" זצ"ל מוסיף בהערת אגב, כי לעיתים אדם אומר לעצמו כי די לו לקיים מצוות באופן של 'דיעבד', והרי הוא מתרשל מקיומם בדרך של 'לכתחילה'. כאן אנו רואים, כי חסרון של 'לכתחילה' שאמרה תורה לעשותו - גרעון הוא, ואיסור תורה כרוך בו.

מענה לשון

דף צ"ב / אוושה מלתא דשבת

אוושה מילתא

סוגייתנו היא המקור למושג "אוושה מילתא" (=הדבר הושר, היינו: פעולה המעוררת תשומת לב ופרסום מסיבה זו יש עדיפות להולכת תפילין שנמצאו מחוץ לעיר, על ידי הליכה של אדם יחיד פחות פחות מארבע אמות עד הגיעו אל העיר, מאשר מסירתם התפילין מאדם לאדם העומדים בשרשרת, שאי יתפרסם הדבר ויזלזלו בשמירת שבת.

התרגום המילולי של הפועל הארמי "אוושה" הוא: קעש, קעש, קעש. למשל, בברכות נא מסופר על הפרס בר פפא שעמד לקרוא בספר תורה, ואמר "ברכו את ה'"; כדעת רבי עקיבא, ללא "המבורך", ואז: "אוושה כולי עלמא: ברכו את ה' המבורך". כלומר, כל הציבור ענה בקול רם בתוספת "המבורך" (כדעת ר' ישמעאל). וכן בחולין מזב מדובר על ריאה "דאוושה", רש"י: "כשנפחין אותה משמעת קול". אגב, מכאן מונח שהתחדש; "אןשה", הנרדף ל"רשרושי".

בנוסף, יש ל"אוושה" גם משמעות מורחבת: פרסום, גם ללא רעש. זוהי המשמעות בסוגייתנו; וכן בביצה כהא מפרש רש"י, שטעם המשנה האוסרת ביום טוב להביא בהמה שנשחטה מן השדה על גבי מוט הנישא על ידי שני בני אדם: "משום דאוושה מלתא היא, ומזלזל ביום טוב". כנראה שהסיבה הרחבת משמעות זו היא, שהפרסום נעשה בעזרת "רעש" - היינו הדיבור מפה לאוזן, הוא המפץ את השמועה, כמאמר החכם מכל אדם (קהלת י"ב): "כי עוף השמים יולד את הקול".

פירוש שלישי יש ל"אוושה": לשון ריבוי. כך פרש רש"י לעיל מחא: "אוושי דירון. דירי החצרות רבים. וכן כתב הר"ן לנדרים (ג/א ד"ה משום דאוושה): "אוושה - כלומר שדיניהן מרובין, כדאמרינן בראש השנה (להא) ד'אוושי ברכות". על הקשר בין רעש לריבוי, עיין ברש"י לדניאל י"ו: "כקול המון. כקול קבוצת המון רב שקולם נשמע למרחוק".

לסיכום, שלוש משמעויות ל"אוושה": א. רועש, ב. מתפרסם, ג. לשון ריבוי.
להערות ותוספות לפינה הלשונית: frank@geronimedia.net

מותר ללבוש כובע בשבת קודש?

יש יהודים המקפידים בשבת להלך ברשות הרבים כשכובע בלבד לראשם, ללא כיפה; מדוע? על כך ועוד במאמר שלפנינו.

אחת משלושים ותשע המלאכות המכונות 'אבות' שעשייתם אסורה בשבת וביום טוב היא מלאכת 'בונה', שיהודי אינו רשאי לבנות בשבת וביום טוב בניין של קבע. אחת מן התולדות של מלאכת 'בונה' היא בניית אוהל בשבת וביום טוב, שהבונה אוהל של קבע בשבת, עובר על איסור תורה. איסור בניית אוהל מן התורה, מתייחס לבניית אוהל של קבע בלבד, וחכמים הוסיפו ואסרו על בניית אוהל ארעי, גזירה שמא יעשה אוהל קבוע.

גמרתנו מביאה שתי הלכות הסותרות זו את זו. אחת מהן קובעת, כי בשבת אסור ללבוש כובע, שהרי אסור להקים אהל בשבת ושולי הכובע מאהילים על לובשו, והלכה אחרת קובעת שמותר. הגמרא מסבירה, כי כובע אשר שוליו הם בשיעור טפח, אכן אסור ללבוש, אך כובע ששוליו צרים משיעור טפח, אין איסור ללבוש. מדוע אם כן מותר ללבוש טלית, אף כאשר היא מונחת על ראש הלובשה ובולטת טפח מלפנים? הגמרא עונה: "הא דמהידק הא דלא מהידק".

הראשונים נחלקו בביאור תירוץ הגמרא. רש"י (ד"ה "אלא") מסביר, כי במילים אלו הגמרא אינה מסבירה את ההבדל בין טלית לבין כובע, אלא את ההבדל בין שתי ההלכות הסותרות לגבי כובע, והגמרא חוזרת בה מקביעתה שאסור ללבוש כובע משום "אהל", ואילו ההלכה האוסרת זאת מתייחסת לכובע שאינו מהודק, וקיים חשש שהרוח תעיפנו ובעל הכובע ירוץ אחריו, יתפסנו ויהלך עמו ארבע אמות ברשות הרבים.

הרמב"ם ורבינו חננאל חולקים ומסבירים, כי כוונת הגמרא היא, שכובע בעל שוליים קשוחים נחשב אהל, ובגד רך דוגמת הטלית, אינו אהל.

נשים נא לב, כי לפי רש"י כל כובע, אפילו ששוליו צרות ביותר, אסור ללבוש ברשות הרבים אם הוא עלול להתעופף ברוח, ולפי הרמב"ם כובע פחות מטפח מותר להלך עמו בכל מקום, וכובע ששוליו בשיעור טפח, אסור ללבוש אפילו בבית, שהרי הוא "אהל". ה"שולחן ערוך" (או"ח סי' ש"א סעי' מ' - מ"א) פוסק לחומרא את כל השיטות, ולפיכך, הכובע היחיד שמותר להלך עמו, הוא כובע ששוליו אינם ברוחב טפח, ואינו עלול להתעופף ברוח.

כיצד אם כן נהגו יהודים בכל העולם לחבוש בשבתות כובעים רחבי תיתורה, עשויים לבד קשוח?

בדברי הר"ף (שבת קלח/ב) וראשונים נוספים מבואר, כי אך ורק כובע שנועד להצל מפני החמה, נחשב אהל, מפני שתפקידו להגן על האדם, אך כובע שנועד לכסות את הראש ולא להאהיל בשוליו, אינו נחשב אהל (ראה "ביאור הלכה" סעי' מ"א). ה"מגן אברהם" (שם סי' ק"א) כותב, כי דרכם היתה להטות את זווית הכובע, ואינו כאהל (עיי' תוס' ד"ה "הא דמבדק").

אמת, כי בכך הבנו אל נכון כיצד נוהגו אינו סותר לשיטת הרמב"ם, אך עדיין לא הוברר כיצד מתיישב נוהגו עם שיטת רש"י, כי כובע העלול לעוף ברוח, אסור ללבוש ברשות הרבים. ובכן, בדברי ה"שולחן ערוך" מבואר, כי רש"י מתייחס לכובע העשוי להצל מפני החמה, או אז קיים חשש שיטלטלוהו ד' אמות ברשות הרבים, אך אדם הלושב כובע כדי לכסות את ראשו, לא יהיו להלך ארבע אמות בגילוי ראש (עיי' "משנה ברורה" סי' ק"א). ברם, ה"משנה ברורה" מעיר, כי החובש כיפה תחת כובעו, אינו בוש להלך ארבע אמות ללא כובע, שהרי ראשו מכוסה. לפיכך, היוצא לרשות הרבים שאין בה עירוב כדת וכדין, צריך להדק את כובעו לראשו. זו הסיבה לכך, שיש שהחמירו בהתהלכם ברשות הרבים שאין בה עירוב, להלך עם כובע בלבד ללא כיפה תחתיה.

הופיע!
תקליטור מאורות הש"ס
על מסכת פסחים דף ב' לא'
לצפייה במחשב MP3 +

Français עברית

בישראל: 1-700-500-151

ירושלים: רח' שרי ישראל 14
02-5003882

In U.S.A.: 1888 5MEOROT
(1888 563 6768)

In France:
01.42.41.14.01

חדש!

לעילוי נשמת
הר"ר יצחק ניימן ז"ל
ב"ר אליעזר צבי ז"ל
נלב"ע י"ג טבת תשס"ד
ת.נ.צ.ב.ה.
הונצח ע"י המשפחה שיחיו

לעילוי נשמת
הר"ר יצחק מקובר ז"ל
בן זיסע - גיטעל וזאב - וולף ז"ל
נלב"ע ה' טבת תשנ"ד
ת.נ.צ.ב.ה.
הונצח ע"י ילדיו משפחות
מקובר - שלומף שיחיו

לעילוי נשמת
הרה"ח ר' יעקב דיאמנט ז"ל
ב"ר יהושע ז"ל
נלב"ע ה' טבת תש"ן
ת.נ.צ.ב.ה.
הונצח ע"י בנו ידידו הר"ר יהושע
דיאמנט ומשפ' שיחיו - פ"ת

לעילוי נשמת
הר"ר ישעיהו אברהם רוזנצויג ז"ל
ב"ר יצחק נחום ז"ל
נהרג ע"י הנאצים ימ"ש ביום י' בטבת
ת.נ.צ.ב.ה.
הונצח ע"י המשפחה שיחיו

לעילוי נשמת
מרת חנה צירל וינדרבוים ע"ה
ב"ר ישראל יעקב ז"ל
נלב"ע י"ד טבת תשס"א
ת.נ.צ.ב.ה.
הונצח ע"י בני המשפחה שיחיו